

2. Новицкий И.Б. Римское право. Учебник для вузов. – М.: ИКД ЗЕРЦАЛО. – М. 2003.- с. 195
3. Харитонов Є.О. Приватне право у Стародавньому Римі. – Одеса, 1996. С.56
4. Закони XII таблиць (фрагменти). У кн.: Практикум з курсу «Основи Римського приватного права».- Х.: Одіссей, 2000. – С. 204-230.

*Драгомирова Юлія Василівна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права
Форманюк В. І.*

РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ У РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Проблема розлучень у римському праві почалась із встановленням звичаєвого права, осмислювалися правові звичаї відповідних видів (*mores, consuetude, mosregionis*), а також впродовж формування та еволюції класичної римської юриспруденції [1, с. 14; 2, с. 51]. Але слід зазначити, що інститут розірвання шлюбу у римському приватному праві в повному обсязі не знайшов свого відтворення у сучасному сімейному праві, але представлення римлян про значення шлюбу та сім'ї і передумови до розірвання шлюбу, а також особливості процедури розірвання шлюбу у римському суспільстві мали істотне значення на подальший розвиток шлюбно-сімейного права.

Багато вчених приділяло увагу цьому питанню, а саме: В. Борисова, Л. Баранова, Д. Дождев, Л. Дячук, Л. Казанцев, В. Макарчук, О. Підопригора, Є. Харитонов, В. Хвостов та інші.

Для того, щоб шлюб існував юридично, потрібно, щоб були присутні умови, без яких він не міг бути укладений. Якщо проаналізувати джерела римського приватного права, то шлюб припинявся внаслідок: по – перше, смерті одного із подружжя, по – друге втрати свободи або громадянства і по – третє розірвання шлюбу (розлучення) [3, с. 134]. Як було зазначено Павлом: «Шлюб припиняється розлученням, смертю, взяттям в полон або іншим випадком рабства одного з них (подружжя)» (Д.24.2.1) [4]. Також є інші думки вчених, але саме Павло зазначав про основні випадки припинення шлюбу, але не можна сказати, що це є вичерпний перелік, оскільки все залежало від конкретних життєвих обставин, в які потрапляла людина та перекликається не тільки з нормами права, а й з релігійними нормами та звичаями, які склалися в римському суспільстві.

Втрата римського громадянства відбувалася найчастіше з втратою свободи (напр.: рабство), що спричиняло втрату правоздатності. За відсутності правоздатності було неможливо укласти шлюб або зберегти існуючий.

За час існування Римської імперії виділяли різні підстави та порядок розлучення в шлюбі з чоловічою владою та шлюбі без чоловічої влади.

Відомі дослідники римського приватного права розглядали два різновиди розірвання шлюбу: односторонній (*repudium*) та двосторонній (*divortium*). Розірвання шлюбу в Римі могло бути одностороннім, коли одна сторона відмовлялася від продовження існування шлюбного союзу, а двостороннім – коли шлюбний союз припинявся за згодою обох із подружжя. Римське сприйняття розірвання шлюбу не відповідає його українському аналогу. Оскільки, розірвання шлюбу передбачає залучення публічної влади до таких відносин, в той час як у відносини римлян при припиненні шлюбу влада не втручалася [8, с. 139].

Безпідставне розірвання шлюбу розглядалося як безчесне діяння, жерці відлучали чоловіка, і він жертвував частину свого майна, щоб умилювати тих богів, під заступництвом яких укладався шлюб. Правильний шлюб з чоловічою владою можна було розірвати тільки з ініціативи чоловіка і тільки тоді, коли були відповідні підстави (напр.: аморальна поведінка дружини). Тому, належна підстава, необхідність, розпорядження домовладки та дозвіл сімейного суду – умови, які мали бути дотримані при розірванні шлюбу.

Серед функцій сімейного суду, був розгляд питань, пов'язаних із розірванням шлюбу. На початкових етапах свого формування сімейний суд складався з числа родичів подружжя, а тому був добре ознайомлений з особливостями їх шлюбного життя. Якщо вирішувалось питання про покарання дружини та розірвання шлюбу в результаті її аморальної поведінки – то до сімейного суду долучалися родичі дружини чоловічої статі. Пізніше до розгляду справи про розлучення, могли залучатися ті особи, які не були родичами заінтересованих осіб.

Отже, воля чоловіка щодо розірвання шлюбу обмежувалася певними підставами для розірвання, рішеннями сімейного суду і моральним осудом суспільства.

Релігійна церемонія укладення шлюбу, хоча іноді і існувала для виникнення особливих підстав для розірвання шлюбу, по суті являлась обставиною, яка ускладнювала розірвання шлюбу. Жінку, яка була введена в дім з релігійними церемоніями, досить складно було відлучити від дому, вважалося, що боги, покровителі шлюбу, покарають за розірвання того, що було освячене [8, с. 154-155]. Особливо така тенденція проявилася із виникненням суто релігійної форми шлюбу – конфарреції. Якщо шлюб

укладався саме у такій формі, то розірвання такого шлюбу здійснювалося дуже рідко, лише у окремих випадках.

Також в Римі існував особливий релігійний акт, протилежний конфаррації і спрямований на знищення тієї спільності, яка виникла внаслідок конфаррації – діффарреція (*diffarreatio*). Цей релігійний акт скасовував релігійну єдність подружжя і відповідно скасовував шлюбний союз, що ґрунтувався на конфаррації, а тому розглядався як форма розірвання шлюбу.

Загалом, можна дійти висновку, що розірвання шлюбу не залежно від того, в якій формі він укладався: світській або церковній. Але розірвання шлюбу, укладеного у формі конфаррації, хоч і здійснювалось на тих самих підставах, що і розірвання шлюбу у формі коемпції або узусу, було надзвичайно рідким явищем в римському суспільстві. Якщо ж розглядати розірвання шлюбу, які були укладені у формі коемпції та узусу, то одного вигнання чоловіком дружини з дому було недостатнім для розлучення, так як дружина все одно залишалась під його владою. Вимагалось здійснення спеціального цивільного акту – реманципації, результатом якої було розірвання того взаємозв'язку, що склався між подружжям: один владарює, інша підкоряється.

Література:

1. Дождев Д. В. Римское частное право: Учебник для студ. вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» / Институт государства и права РАН; Академический правовой ун-т / В. С. Нерсисянц (общ.ред.) – 2 изд., изм. и доп. – М.: НОРМА, 2003. – 765 с.
2. Дячук Л. В. Дослідження проблем розлучення у римському та грецько-римському праві в ранньонову та нову добу / Л. В. Дячук// Вісник Київського нац. Університету ім. Т. Г. Шевченка. Сер.: Юридичні науки. – 2013. – №2(96). – С. 51-56.
3. Новицкий И. Б. Римское частное право: Учебник / И. Б. Новицкий, И. С. Перетерский. – М.: Юриспруденция, 1999. – 544 с.
4. Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М.: Зерцало, 1997. – 608 с.
5. Казанцев Л. Н. О разводе по римскому праву в связи с историческими формами римского брака. Период языческий / Л. Н. Казанцев. – Киев: Тип. Имп. ун-та св. Владимира, 1892. – 247 с.